

Теория на справедливостта на Джон Ролс [1]

Светослав Иванов Стоянов

Университет за Национално и Световно Стопанство, slavani@abv.bg

A THEORY OF JUSTICE OF JOHN RAWLS

Svetoslav Ivanov Stoyanov

University of National and World Economy, slavani@abv.bg

Анотация: В произведението си Теория на справедливостта Джон Ролс прецизира по брилянтен начин представите ни за социалната справедливост, като комбинира парадигмите за свободата (на индивида) и равенството (на индивидите) в обществото за целите на своята концепция. Ключово място в този сценарий заемат двата принципа на справедливостта (в контекста на безусловността на личната свобода и условността на социално-икономическото неравенство): мисловни продукти на участниците в хипотетично обоснована изходна позиция с нестандартен инструментариум – (накратко) т.нар. було на незнанието. Всичко това – като справедлив, ergo честен процес – гарантира априори (sensu Ролс) конституирането основите (базисните институции) на едно съвременно (пазарноориентирано, демократично и т.н.) и справедливо общество. В последващото кратко изложение се акцентира именно върху по-важните елементи от философията на Дж. Ролс и книгата му за справедливостта на съвместната ни екзистенция.

Ключови думи: теория на справедливостта, справедливост, справедливостта като равнопоставеност, изходна позиция, було на незнанието, процедурна справедливост, правило максимин, егалитарен либерализъм, принципи на справедливостта, базисни институции, четириетапна поредица, четири клона/функции.

Annotation: In his work *A theory of justice*, John Rawls specifies in a brilliant way our ideas (notions) of social justice by combining the paradigms of liberty/ freedom (of the individual) and equality (of individuals) in society for the purposes of his conception. A key

position in this scenario is occupied by the two principles of justice (in the context of the unconditionality of personal liberty and the conditionality of socio-economic inequality): mental products of the participants in a hypothetically grounded original position with non-standard tools - (in sum) the so-called veil of ignorance. All this - as a just, ergo fair process – guarantees a priori (sensu Rawls) the constitution of the foundations (background institutions) of a modern (market-oriented, democratic etc.) and just society. In the following short statement is emphasized exactly on the more important elements of the philosophy of J.Rawls and his book for justice of our common existence.

Keywords: *a theory of justice, justice, justice as fairness, social justice, original position, veil of ignorance, procedural justice, maximin rule, egalitarian liberalism, principles of justice, background institutions, four-stage sequence, four branches / functions*

В началото на 70-те години на миналия (20-ти) век американският философ Джон Бордли Ролс (1921 - 2002) публикува своя монументален труд *Теория на справедливостта* (*A Theory of Justice / 1971*) и по този начин дава нов (от екзистенциално значение) импулс на съвременната политическа философия [2]. Разбира се това не са единствените писмени разсъждения – отнесено както (най-вече) за Ролс [3], така и изобщо – по тематиката (условно казано), заключена между индивидуалните интереси/потребности и обществените интереси/потребности за периода, в който той твори, но дефинитивно едни от най-дискутираните, респективно най-цитираните (в академичните и неакадемичните среди) – не само за времето си.

Най-общо представено въпросният период обхваща втората половина на 20-ти век – започналата вече т.нар. Студена война и декадата след нейния край: (1) широк идеологически антагонизъм (sensu Маркс) между две глобални обществено – политически формации, така и политически, икономически и социални противоречия в самите системи с последващо разпадане на алтернативната конструкция; (2) начало на фрагментарно трансформиране на последната – също придружено с политически, икономически и социални противоречия – с тенденция ориентирана към опциите (ergo идеалите и даденостите) на либерализма, демокрацията и пазарната икономика (капитализъм vs. социализъм, либерализъм vs. тоталитаризъм, пазарна/ свободна икономика vs. планова/централизирана икономика). Иначе формулирано иде реч за конфронтация на

виждания за света (под формата на комплекс от аргументи, решения и др.под.) относно най-доброто за индивидите като самостоятелни единици и/или като социум; ergo споменатата конфронтация е (главно) на идеологическа основа.

Екскурс 1: Идеология, либерализъм и демокрация

В допълнение към изложеното, вместо кратък коментар, във връзка с понятията „идеология“, „либерализъм“ и „демокрация“ – характерни преди всичко за областта на политическите науки – ще приложим подходящ цитационен материал на политолозите проф. А.Т.Тодоров (РБ) и проф. Й.Ф.Фукуяма (САЩ).

In puncto идеология:

„Идеологията представлява цялостна система от възприети възгледи, способна да мотивира политическото действие и бързо да произведе програма за действие. Обичайно идеологическите възгледи се приемат безкритично като елемент от ценностните ориентации на индивида, но същевременно и като цялостно обяснение на реалността.

Идеологиите са и теоретични конструкции с претенцията да обясняват реалността достъпно. По своята форма те са политически теории, които са достъпни за една широка публика. Те са явление на масовата политика, появяват се през XVIII век заедно с първите масови политически революции [...].

Съвременната дефиниция на идеологията я приравнява към политическа доктрина, основана на единен принцип на обяснение на действителността и съставената от свързани в една цяло идеи, приети обичайно без критично осмисляне“ (Тодоров 2012: 229).

In puncto либерализъм и демокрация:

„Либерализъм и демокрация, макар и тясно свързани са различни понятия. Политическият либерализъм може да бъде дефиниран просто като законност, която разграничава определени индивидуални права или свободи от правителствения контрол

[...]

Демокрацията, от друга страна, е всеобщо право на всички граждани да имат дял в политическата власт, т.е. правото на всички граждани да гласуват и участват в политиката. Правото на участие в политическия живот можа да се смята за още едно либерално право – всъщност най-важното – и по тази причина либерализмът исторически е тясно свързан с демокрацията [...].

Макар че либерализмът и демокрацията обикновено вървят ръка за ръка, теоретически те могат да бъдат разделени. Възможно е една страна да бъде либерална, без да е особено демократична [...]. Широк кръг от права, включително избиращото право, са запазени изцяло за един малоброен обществен елит и отказан на другите. Възможно е също така една страна да бъде демократична, без да е либерална, т.е. без да защитава правата на личността и малцинствата [...].

В икономическо отношение либерализмът представлява признаване на правото на свободна икономическа дейност, базираща се на частната собственост и пазара“ (Фукуяма 1993: 47- 48).

Водещата идея в контрактуалистката теория (sensu Хобс, Лок, Русо, Кант) на Джон Ролс е тълкуването на справедливостта [justice] – в контекста на обществото и неговото устройство – като равнопоставеност [fairness]: принципите на социалната справедливост (дистрибутивната справедливост; *iustitia distributiva*) са консенсусен резултат следствие на набор от предварително зададени, но и необходими условия (срв. Ролс 1998: 11) [4].

Идеята в конспективния преглед, който следва, е да се засегнат някои есенциални елементи (според нас) от всеобхватните разсъждения на ерудирания учен.

➤ Началото

За Джон Ролс справедливостта не е само цел, а и идеал. Тя „е основно достойнство [virtue] на обществените институции – такава, каквато е истината за философските системи [systems of thought]“ (Ролс 1998: 11)[5]. Справедливостта е quasi социален, политически и икономически коректив в една модерна демократична конфигурация (на

коекзистенция); в тази връзка мисленето / възприемането на ключовите категории/понятия неприкосновеност [inviolability], лична свобода, равнопоставеност [equality], права (и др.под.) е безусловно – дори обратното да се компенсира с опция (за конфигурацията), чийто ефект е в полза на релативното мнозинство[6]. Социалната справедливост или само справедливостта е фундаментална константа за ценностната ориентация на хората (Фотев 2012: 219 – 221 et passim), но за изтъкнатия теоретик и (ще го наречем) визионер тя е с по-широк смислов обхват по отношение на (понятието за) обществото. Последното приема за своего рода доброволно и взаимноизгодно обединение със съответните му правила; разбира се за така лансираната схема (фактори - ефекти) е присъщо както съвместимост, така и несъвместимост на интересите – представите на субектите за по-добър живот in abstracto (консенсус) et in concreto (дисенсус). Благосъстоянието обаче е едно от двете измерения на по-прецизното определение от традиционното за социума: „[...] едно общество е добре уредено [well – ordered], когато е предназначено не само да повишава благосъстоянието на своите членове, но и когато се регулира ефикасно от обществена концепция за справедливост“[7].

Ergo аналогично на индивидуалните и рационални решения, обвързани с комплекс от ценности (вкл. справедливостта) и цели на човека, хората трябва да се конфронтират (като колектив) и със социалната дилема справедливост – несправедливост; да изберат, респективно се споразумеят за конкретен набор от принципи за справедливостта (т.е. под формата на обществен договор) (срв. Ролс 1998: 21)[8]. От една страна визирият набор се явява във функцията си на (ще ги наречем) теоретико-практически премиси относно същността/ предназначението на основните регулиращи механизми на обществото. От друга страна – критериална система (във времето) за тези механизми относно правото/ смисълът им на екзистенция (la raison d`être).

Теория на справедливостта е известна (предимно в експертните среди) още и като теория на т.нар. було на незнанието [veil of ignorance] (Ролс 1998: 169 - 176 et passim). Самият израз – метафора (було на незнанието) визуализира есенцията на идеята за една оптимална изходна позиция [original position] (Ролс 1998: 148 – 236 et passim) и резултати (идеята за справедливостта като равнопоставеност).

За фиктивната (начална, но не прото-) ситуация е в сила, че : „[...] никой не знае мястото си в обществото, класовата си позиция или социален статут, нито пък дела си в

разпределението на естествените предимства и способности – своята интелигентност, сила и т.н. [...] страните не познават своите представи за добро или особените си психологически тенденции“(Ролс 1998: 21-22). Нещо повече: „Индивидите в изходната позиция не разполагат с данни към кое поколение принадлежат. [...] Приема се обаче за дадено, че те разполагат с обща информация за човешкото общество. Те разбират политическите дела и принципите на икономическите теории; познават основите на социалната организация и законите на човешката психология“(Ролс 1998: 170-171). И така: „Принципите на справедливостта се избират под булото на незнанието. [...] След като всички са поставени при равни условия и никой не може да състави принципи, благоприятстващи собствените му условия, принципите на справедливостта са резултат на честно споразумение или сделка [fair agreement or bargain]“(Ролс 1998: 22). Иначе казано в цитираните разсъждения (изходна позиция, було на незнанието, принципи) иде реч за процедурна справедливост [procedural justice] (Ролс 1998: 106-114 et passim) и имплементираното правило (sensu Валд) максимален минимум [(the) maximin rule] (Ролс 1998: 185-198). Според правилото участниците – разумни/рационални индивиди *per praesumptionem et per definitionem*, се съобразяват (в така описаната несигурна ситуация) и с най-неблагоприятната позиция (за тях) в бъдещата схема, но като избор тя е най-благоприятната (сред най-неблагоприятните такива) от всички опционни варианти[9].

Екскурс 2 : Правилото максимален минимум[10]

Ще се възползваме от тривиалния (популярен) пример за подялбата на тортата (кейка, пицата, баницата и пр.): последното парче (напр. $n=8$) е за онази персона (P_8), която разрязва тортата. Разбира се, P_8 и всички останали (P_1, P_2, \dots, P_7) са рационални индивиди (v.i.); това от своя страна предполага и (известни) елементи на егоистично поведение у тях (напр. *sensu* Смит); т.е. всеки от групата ще се стреми да получи/вземе (относително) по-голям (или да избегне поне най-малкия) дял. И така P_8 решава да подходи консервативно – дели продукта на (осем) равни парчета. (Максимин – максимизира/подсигурява резултата от неизгодната си последна позиция). При всякакъв друг вариант той/тя (P_8) се подлага на

риск да (из)консумира по-малко от $\frac{1}{8}$ част (т.е. 12,5%) от тортата.

➤ Принципите

С максимите си, изведени от изходната позиция (чрез описания евристичен подход; v.s.), Джон Ролс полага дефинитивно основите на егалитарния либерализъм; първата ще причислим към либералните, а втората – към егалитарните идеологии [11]. De facto така формулирани и йерархизирани двата принципа (според нас – три на брой) задават рамките на едно (априори) справедливо общество [just society]; или едно добре уредено общество [well-ordered society], изградено върху концепцията/тезата за справедливостта като равнопоставеност [(the) justice as fairness].

Ролс постулира: „Аз ще твърдя, че хората в първоначалната ситуация биха избрали два твърде различни принципа : първият изисква равенство във възлагането на основните права и задължения, а вторият поддържа тезата, че социалното и икономическото неравенство по отношение на богатство и власт – е оправдано само ако води до компенсаторни изгоди за всеки и в частност за най-онеправданите членове на обществото“ (Ролс 1998: 24-25); и по-нататък: „[...] трябва да се отбележи, че двата принципа (и това се отнася за всички формулировки) са особен случай на по-обща концепция за справедливостта, която може да се изрази по следния начин.

Всички обществени ценности [social values] – свободата и възможностите [(the) opportunity/ties], доходът и богатството, както и основите на самоуважението – трябва да се разпределят поравно, освен ако неравномерното разпределение на някоя или на всичките тези ценности не е от полза за всички.

В такъв случай несправедливостта е просто неравенство, което не е от полза за всички“ (Ролс 1998: 80)[12]. Нито свободата, нито равенството са самоцели, а инструменти/средства за реализиране на по-справедлива коекзистенция; респективно подобряване на социалното и икономическото положение на най-необлагодетелстваните. (В такъв смисъл се легитимизира и неравенството.) Това от своя страна води (sensu Ролс) до повишаване на общественото благосъстояние (Ws)[13].

От няколко редактирани определения (в произведението), релевантна (и не само) за настоящата кратка публикация е последната модификация на принципите – известни като принципът за еднаквата свобода [(the) principle of equal liberty] и принципът на разликата [(the) difference principle] [14], а именно:

„Първи принцип

Всеки човек трябва да има равно право на най-широката цялостна система от равни основни свободи, съвместима с подобна система на свобода за всички.

Втори принцип

Социалните и икономически неравенства трябва да бъдат устроени така, че да са както:

а) от най-голяма полза за най-малко облагодетелстваните, в съответствие с принципа на справедливите спестявания, така и:

б) закрепени за служби и длъжности, открити за всички в условията на справедлив равен шанс [opportunity]“(Ролс 1998: 365 - 366) [15].

Обхватът на принципите рефлектира върху ключовите структури и институции на обществото с политически правен, икономически, социален и др.под. характер [16]. Друга съществена особеност на формулировките е, че те са позиционирани в т.нар. сериен / лексикален ред [serial / lexical order]; в този смисъл изгодата / ползата не е еквивалент на свободата [17].

Екскурс 3: Лексикографската подредба

Приемаме, че имаме дадена (крайна; $n = 5$) секвенция от (някакви) действия/операции или аксиоми, или принципи и пр.; ergo (представена pro forma) : $A \rightarrow B \rightarrow C \rightarrow D \rightarrow E (=F)$. Според алгоритъма на лексикалната/лексикографската подредба трябва да е (възможно/невъзможно да бъде) изпълнено „А“, за да се премине към изпълнението на „В“, аналогично – „В“, за преминаването към „С“ etc. (в случая до „Е“ вкл., респ. постигането на целта „F“) (Ролс 1998: 55-61 et passim).

Един (стандартен) пример за лексикографска подредба (избор/оценка) от областта на маркетинга. Потребител „X“ желае да закупи стока „Y“ оферирана (на адекватен пазар) чрез три вида марки (от една /две/три фирми): „M“, „N“ и „O“. Същият решава на базата три ранжирани критерия /характеристики (и система от показатели и/или др.под.) да направи своя личен избор (от опциите на „M“, „N“ и „O“ за „Y“), а именно : критерий „α“ (алфа) – много (най-) важен / значим критерий „β“ (бета) – важен; и критерий „γ“ (гама) – не толкова (по-малко) важен. В процеса на сравняване обаче се оказва, че и трите марки („M“, „N“ и „O“) удовлетворяват „α“ – критерия (за „Y“ по оценка на „X“) в еднаква (и приемлива) степен. Купувачът преминава към следващия „β“ –критерий и установява (според неговата представа и оценъчна система) най-добър резултат за марка „N“. По третия критерий - „γ“, марка „O“ е лидер, но потребител „X“ ще направи своя избор като предпочете марка „N“. In summa първостепенно е значението на потребността (като главен/решаващ фактор), ergo нейната специфика.

Разбира се всичко казано за (ще го наречем) кодекса на справедливостта трябва да е в границите на конкретно дефинирани условия и предпоставки – ex.gr. изходната позиция, булото на незнанието и взаимната безкористност [(the) mutual disinterest/edness] на индивидите, (моралността sensu Кант, т.е.) рационалността им и тяхното чувство за справедливост etc., по-важните от които бяха подложени на кратко разискване (Ролс 1998: 179-181 et passim).

➤ Държавата

В заключение - някои бележки относно прилагането (приложението), удовлетворяването и затвърждаването на принципите на справедливостта. На този етап абстрактните конструкции на американския учен се трансформират в реално действащи механизми за държавата (респ. правителството) и институциите (респ. гражданите).

Последващата система от нотиси, нотации и ключови понятия има за цел да синтезира представите на Ролс за т.нар. (от него) базисна справедливост [background fairness] на

quasi идеалното общество, регулирана от въпросните (му) фундаментални конклузии. Схемата следва логическата нишка въвеждаща част (сегмент А) → същински блок (декомпозиран на сегмент Б – диспозиционен и сегмент В – операционен) → заключаваща част (сегмент Г).

А) Социалната държава → базисни институции [background institutions] (срв. Ролс 1998 : 334 - 335)[18]:

- справедлива конституция (основни свободи – права и задължения);
- справедливи процедури в политическия процес (правителство, законодателство);
- честно равенство на възможностите/шансовете (образование и култура, икономически дейности и избор на професия);
- резонно ниво на социален минимум (болест, безработица);
- и др.

Б) Конституционната демокрация → четириетапна поредица (срв. Ролс 1998: 239 - 246) [19]:

- избор и приемане принципите на справедливостта;
- създаване и приемане на конституция, (доминира първият принцип);
- изработване и приемане на закони и социални и икономически политики (доминира вторият принцип; вж. сегмент „В“);
- прилагане (т.е. - компетентните структури) и придържане (т.е. - гражданите) към системата от правила (маркирана до тук), ergo основни/базови договори и др.

В) Демокрацията, основана върху частната собственост [(the) property – owning democracy] → четири (основни) клона / функции (срв. Ролс 1998: 333-345)[20]:

- разпределителен клон [allocation branch]: (grosso modo) поддържане конкурентния механизъм и оптималността на функциониране на пазара на стоки и услуги;
- стабилизационен клон [stabilization branch]: (grosso modo) поддържане конкурентния механизъм и оптималността на функциониране на пазара на ресурси;
- трансферен клон [transfer branch]: осигуряване/гарантиране на подходящ (в съответствие с потребностите) социален минимум;
- разпределителен клон [distribution branch]: осигуряване справедливо разпределение на богатството (според първия принцип) и дохода (според втория принцип).

Г) Рекапитулация (в тесен и широк смисъл); справедливи:

- начални (по дефиниция) условия

↓↓

- принципи (на съвременното общество/държава)

↓↓

- институции (конституция → закон → политики → etc.)

↓↓

- крайни (политически, правни, икономически и социални по презумпция) условия

След финализирането и издаването на своя *magnum opus* Джон Ролс посвещава голяма част от последните три декади до кончината си в отстояване на критиките от разнородни философски, политически и др. под. течения и техните представители (напр. Р. Нозик), които (критики) са нерядко следствие от незадълбочени анализи на произведението му. Всъщност последното не трябва да се възприема като политически и/или морален наръчник на обществото и неговите членове, а по-скоро като причина за размишление по ключови въпроси в тази връзка.

Теория на справедливостта обуславя целия (и не само) творчески живот на харвардския учен – преди и след съставянето ѝ с конкретните му разработки, респективно обосновки по тематиката. Книгата и идеите, заложи в нея, са предмет на дискусии и модели на подражание/заимстване в сферите на науката, политиката, правото, икономиката etc. и до днес.

И така името на Джон Бордли Ролс и теорията му ще асоциираме винаги с две ценности от фундаментално значение за социалния, политическия човек (*zoon politikon*, *sensu* Аристотел) – индивидуалната свобода и социалната справедливост.

Бележки:

[1] Публикацията е по (обработен) материал от инаугуралната дисертация на автора.

[2] [a] Авторът преработва (значително) оригинала за чуждестранните издания, от чийто вариант е и българският превод на книгата, цитирана тук, а именно: Ролс, Дж., 1998. *Теория на справедливостта*. Издателство „София – С.А.“. София.

De facto същността на теорията е позиционирана в първата част на научното произведение, другите две имат по-скоро подкрепяща / аргументативна функция; в този смисъл логиката на настоящия екскурс е (приблизително) същата.

[б] Поради комплексния (сух, но екзактен) стил на изразяване на харвардския професор и специфичната терминология, с която борави, ще добавяме към някои понятия и оригиналното им изписване на английски език в квадратни/средни скоби – без коментар. Съответната препратка ще бъде изведена – за по-голяма прегледност на текста – само на това място, а именно: Rawls, J., 1999. *A Theory of Justice*. Revis. edit., The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Mass.), passim.

Изложените съображения за яснота/четливост завършваме с т.нар. поставяне в/на кавички, чиято употреба се ограничава до или фрагменти от цели изречения/мисли на професора.

[3] В рамките на дискуссионната дисциплина дължим споменаването на (поне) още две негови важни произведения, (чиито заглавия интерпретираме в свободен превод) : *Политически либерализъм (Political Liberalism/1993)* и *Правото на народите (The Law of Peoples/1999)*.

[4] [а] Вж. по подр. по този (за главната теза/идея) въпрос: Ролс 1998: 20-27; 39-46 et passim.

[б] В основата на Ролсианското (т.нар.) чувство за справедливост е позиционирана една семпла мисъл: „Никой не е заслужил по-големите си природни способности, нито по-благоприятна стартова позиция в обществото.“ (Ролс, 1998:129).

[5] До края на абзаца адаптирано по: Ролс 1998 : 11-13.

[6] Прави впечатление (ще я наречем) либерално-егалитарната аргументация, чрез която американският учен (- коректно казано – от Съединените щати) излага теорията си, респективно опонира на утилитаризма. (De facto парадигмите за свободата и равенството са взаимноизключващи се по своята същност: десни идеологии vs. леви идеологии,

индивидуализъм vs. колективизъм и т.н.; вж.напр.: Тодоров 2012: 258 – 261 и Хофстеде 2001: 98 – 99.)

[7] Дискусионен е въпросът за превода/интерпретацията (и не само от английски) на български език на термините ефективност и ефикасност. От латинския произход на двете думи – първата имплементирана на по-късен времеви етап (от втората) в съвременните езици – може да се проследи, че общото между тях (*tertium comparatoris*) е последващото състояние (на нещата; напр.система). Накратко: дадена система достига зададено състояние (цели; ефективност) с минимални усилия (ресурси; ефикасност). В примера последното или единственото последващо е крайното (предварително дефинирано) състояние на /за системата. Има различни модели/варианти на обяснение за визираната двойка понятия (напр. стратегия/ефективност – тактика/ефикасност и т.н.), но акцентът в настоящия коментар е върху правилното (или неправилното) им тълкуване в контекста на конкретната тема, т.е. като алтернативен избор: ефективност или ефикасност. (Подробно навлизане в материята обаче ще рече генерирането на още един екскурс.)

[8] Резонно е на това място да поясним (накратко) – в рамките на постановката индивидуално ниво ↔ наиндивидуално ниво, двузначната дефинируемост на (понятието за) справедливостта. От една страна различаваме личното (индивидуализираното) чувство (представа, пасивна/активна нагласа) за справедливост (*v.s.*) – вероятно генетично заложено – у човека, (но със сигурност) култивирано в периода на целия му жизнен цикъл. От друга страна – справедливото регулиране на (взаимо) отношенията между хората (т.е.правила, норми, закони и т.н.), част от което е и социалната справедливост,. Всъщност наиндивидуалната справедливост не може да се мисли изолирано от индивидуалната и *vice versa*. В ценностен аспект (според нас) двата (ще ги наречем) екстремума (минимум/максимум) на справедливостта са личната (култивираната) справедливост и Ролсианската социална справедливост. (Впрочем темата чувство за справедливост [*sense of justice*] е също подробно застъпена в книгата и следва най-вече нейния лайтмотив; вж.: Ролс 1998: *passim*.)

[9] Понятията за рационалността, рационалния избор и др.под., с които Ролс борави, са приоритетни за теориите i.p. процесите на вземане на решения (при колективен избор) и проблемите, свързани с тях; в този смисъл релевантна за настоящото изложение е тезата му за завистта (иначе вж. по-подр. по въпроса за завистта: Ролс 1998 : 628 - 642). По принцип той не оспорва утвърдените (за времето си, най-вече *sensu* Сен и Ароу) формулировки, очертаващи парадигмата за рационалността, но добавя една съществена корекция към тях (вж. по-подр. по въпроса за рационалността и завистта : Ролс 1998 :176 - 185). Ролс аргументира, че : „[...] един рационален индивид притежава стройна система от предпочитания по отношение на откритите пред него възможности. [...] класифицира възможностите според това колко добре работят за постигане на намеренията му; [...] следва плана, който ще удовлетвори по-голямата част от желанията и който има най-голям шанс да бъде изпълнен успешно. Специалното допускане, което правя, е че един рационален индивид не страда от завист. [...] не е готов да приеме загуба за себе си само за да имат и другите по-малко“ (Ролс 1998: 177 - 178) и т.н. Следователно логиката на разсъжденията му се гради върху ирационалността на обсъждания психологически феномен *per se* (без да игнорира и др.под.). Завистта има деструктивно влияние както върху активната, така и върху пасивната страна, т.е. „тя е неизгодна за всички [collectively disadvantageous]“ (Ролс 1998: 178).

[10] Основният ни мотив за предпочитанието към конкретния пример – изясняване правилото максимин – е, че Ролс използва аналогичен такъв модел/пример, но за илюстриране на чистата/съвършената процедурна справедливост (вж.: Ролс 1998: 108).

[11] Замисълът на егалитаризма за – или (поне) възможно близко до – съвършеното равенство между членовете на една група, общност, общество е с достатъчно дълголетни (бихме казали условно още от древните гърци) традиции в човешката култура. От съвременна социо-икономическа гледна точка идеалът за хомогенното общество се свързва най-вече с (по)равното разпределение на дохода и богатството.

[12] Виж също за двата принципа (началн. им формулировка, както и съотв. препратки за тях): Ролс 1998: 78 – 84.

[13] За функцията на общественото благосъстояние можем да изведем следния (не толкова математически, колкото икономически) символен ред:

$$W_R = f_{\min}(U_1, U_2, U_3, \dots, U_n),$$

където:

W_R - Ролсианско обществено благосъстояние;

$U_1, U_2, U_3, \dots, U_n$ – полезност за домакинствата.

[14] Принципът на разликата е обаче само единият компонент на втората максима (v.i.); другият – принципът на равните възможности [(the) principle of fair opportunity] (v.i.).

[15] Правилото за справедливите спестявания е част от тематиката за справедливостта между поколенията и – казано в най-общи линии – имитира/следва семейния модел относно ангажимента (неформалното задължение) на индивидите към следващите поколения (в случая) под формата на разумния им (на индивидите) принос към бъдещото благосъстояние (материални и нематериални блага) на тези след тях; всичко това – от гледната точка на хипотетичната изходна позиция (вж. по подр. по този въпрос: Ролс 1998: 345 - 355).

[16] Всъщност правният и политическият аспект асоциираме (интуитивно) с понятията за гражданина/те и държавата, а социалният и икономическият – с понятията за индивида/ите и обществото.

[17] [a] Прецизно изразено, в сила е правилото (от йерархично конструирания алгоритъм; v.i.) за императивния приоритет на първия принцип пред втория (d.f. – *argumentum vs. Паретианския принцип*); *praeterea* – правилото за предимството (ще ги наречем) подпринцип „б)“ пред подпринцип „а)“, както и др. (под.), свързани с парадигмите на свободата, равенството, ефикасността (ефективността) и утилитаризма (вж.: Ролс 1998 : 366 et passim).

[б] Споменаването на италианския инженер, политикономист и социолог Вилфредо Ф.Д. Парето, известен в икономикса с т.нар. негов оптимум, изисква цитирането на една

по-обща представа на Ролс за последното – добър ориентир на разсъжденията (ни) по въпроса за благосъстоянието: „Принципът твърди, че една конфигурация е ефикасна [efficient], ако е невъзможно да бъде променена така, че по едно и също време да подобри положението на някои индивиди (поне един), без да влоши това на други (поне един)“ (Ролс 1998: 86; в бълг. икон. лексика/литер. – разпределителна ефективност, ефективност по Парето: равенство между екзогенни цени и пределни разходи).

[18] Сегмент „А“ е адаптиран по цитираните страници; изключение в интерпретацията (ни) се явява (само) понятието за социалната държава, дедуцирано от съответния абзац (loc. cit.; т.е. експлицирано е имплицитното – разбира се в контекста както на съвременните схващания за социалната пазарна икономика, така и в този на двата принципа на справедливостта).

Понятието за демокрацията с частна собственост, което професорът въвежда на по-късен етап (в ревизираните си издания; v.s.) i.p. (и не само) аргументиране целите на разпределителната справедливост е обаче определено с по-егалитарен смисъл (от предишното) (Ролс 1998 : 340); най- вероятно в обсъдения (в самото начало на експозето) двуполюсен модел, хипотетичното аксиално позициониране на този (вече като) тип обществена формация (т.нар. трети път/начин и пр.) ще фиксира средата (подобно на граница) между капиталистическия и социалистическия строй. А прогроз, един либерален (теоретичен) вариант на социалистическия режим е също условие за Ролс, достатъчно за имплементиране на двете (му) максими (Ролс 1998 : 340-341).

[19] Сегмент „Б“ е адаптиран по цитираните страници.

С всяка последваща (след изходната позиция) фаза обемът на фактологичната информация за участниците се увеличава и в четвъртата ограниченията върху наличното знание напълно отпадат; булото на незнанието губи своя концепционен смисъл.

[20] Сегмент „В“ е адаптиран по цитираните страници.

Целта на въпросната Ролсианска постановка – d.f., пет клона, от които последният (евентуално допълнителен) няма за основа принципите на справедливостта – е да се намали/избегне асиметрията богат ↔ беден или (иначе казано) привилегирован ↔ непривилегирован и др. под. в социума (т.е. втория принцип). Формално към този аспект

на мисли можем да доуточним (и припомним поне) следното (адапт. по: Ролс 1998: 99 - 101):

- имаме: W_r , (E_r) , W_p , (E_p) са благосъстоянието/очакванията (перспективите) на богатите/бедните; W_R , W_s са Ролсианското/хипотетичното обществено благосъстояние;
- и
- приемане, че: set. par. $W_r(E_r) \uparrow \implies W_p(E_p) \uparrow \implies W_R \uparrow$; т.е.
- отхвърляме, че: set.par. $W_r(E_r) \downarrow \implies W_p(E_p) \uparrow \implies W_s \downarrow / W_s \rightarrow / W_s \uparrow$; противоречи на икономическата/алокативната ефективност (sensu Парето; v.s.).

Използвана литература:

1. Ролс, Дж., 1998. *Теория на справедливостта*. Издателство „София – С.А.“, София.
[Rawls, J., 1999. *A Theory of Justice*. Revis. edit., The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Mass.).]
2. Тодоров, А., 2012. *Елементи на политиката. Трактат върху политическото*. Издателство на Нов български университет, София.
[Todorov, A., 2012. *Elements of politics. A treatise on the political*, Sofia.]
3. Фотев, Г., 2012. *Сфери на ценностите. Лекции по аксиология и социология на ценностите*. Издателство на Нов български университет, София.
[Fotev, G., 2012. *Spheres of values. Lectures on axiology and sociology of values*, Sofia.]
- Фукуяма, Ф., 1993 *Край на историята и последният човек*. Обсидиан, София.
[Fukuyama, F., 1993. *The end of history and the last man*, Sofia.]
4. Хофстеде, Х., 2001. *Култури и организации. Софтуер на ума. Межкултурното сътрудничество и значението му за оцеляването*. Първо издание, Издателство „Класика и Стил“ ООД, София.
[Hofstede, G., 2001. *Cultures and organizations. Software of the mind*, Sofia.]